

فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، سال سوم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۰

بررسی احکام فقهی ارز مجازی: مطالعه موردی بیت کوین

سکینه آذری^۱، روح الله افضلی گروه^{۲*}، میثم تارم^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد جیرفت، دانشگاه آزاد اسلامی، جیرفت، ایران.

۲. استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد جیرفت، دانشگاه آزاد اسلامی، جیرفت، ایران.

۳. استادیار دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: بیت کوین، (ارز مجازی) پول رمزنگاری شده‌ای است که فقط از راه فضای مجازی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در پژوهش حاضر ابعاد فقهی موضوع با دو رویکرد فقه فردی و حکومتی و همچنین در دو سطح معامله و استخراج تبیین گشته است؛ علاوه بر این نیز با استفاده از روش تحقیق اجتهاد چندمرحله‌ای و نظر خبرگان مالی اسلامی و مراجع عظام تقلید شروط جواز استفاده از پول‌های رمزنگاری شده احصا گردیده است.

مواد و روش‌ها: این تحقیق از نوع نظری بوده روش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد و روش جمع‌آوری اطلاعات بصورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که، در خصوص مشروعیت این پول بین فقها اختلاف نظر است، بعضی فقها نظر به عدم مشروعیت آن دارند و مهمترین دلایل فقهاء برای رد مشروعیت بیت کوین ابهام داشتن این ارز، مشخص نبودن مبدا و مقصد آن، پرخطر و ریسک‌پذیر بودن و خارجی بودن آن است. اما برخی دیگر از فقها و اقتصاددانان قائل به مشروعیت ارز مجازی هستند و دلایلی نیز بر مشروعیت آن بیان می‌دارند.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

نتیجه‌گیری: دیدگاه فقه در مقابل با موارد مستحذته مالی از جمله «بیت کوین»، تأییدی است. پول مورد تأیید فقه شیعه محصور به وجوه نقد نیست. مالیت یک ارز رابطه مستقیمی با مطلوبیت آن در میان عرف عقلاء و مردم دارد. در فقه شیعه هیچ قید و مبنایی مبنی بر آن که مالیت ایجاد شده از مزایای مصرف‌گرایی باشد وجود ندارد و ارز مجازی و بیت کوین مالیت دارد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۰۱-۱۲۳

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۳

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۰/۰۷/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۱۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۱۰/۰۴

واژگان کلیدی:

احکام فقهی، پول رمزنگاری شده، بیت کوین، ارز مجازی، مشروعیت، عدم مشروعیت.

نویسنده مسوول:

روح الله افضلی گروه

آدرس پستی:

ایران، جیرفت، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد جیرفت، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی.

تلفن:

۰۹۱۳۲۹۸۲۹۵۵

کد ارکید:

0000-0001-6895-7173

پست الکترونیک:

afzaligorooh@yahoo.com

۱. مقدمه

پول پدیده‌ای عرفی و مخلوق زندگی اجتماعی بشر است. بنابراین تحلیل فقهی پول باید بر پایه مستفاد عرفی و فنی مخترعان آن صورت گیرد. با این همه اقتصاددانان در بیان ماهیت پول نظرات گوناگونی دارند. به رغم همه اختلافات می‌توان اجماع صاحب‌نظران بر کارکردهای سه‌گانه پول مبنی بر واسطه مبادله، عیار سنجش ارزش و ذخیره ارزش را پنداری قطعی تلقی نمود. این کارکردهای سه‌گانه در عصر تشریح وجود داشته و معصومین علیهم‌السلام نیز آن را تأیید نموده‌اند.

در ارتباط با پیشینه پژوهش حاضر و حقوق ارزهای دیجیتال، آثاری به رشته‌ی تحریر درآمده است که به مهم‌ترین آن‌ها اشاره‌ای خواهیم داشت. مقاله‌ی کرمانشاهی و کناری‌زاده تحت عنوان «بررسی اجمالی مقررات ارز دیجیتال و پیامدهای قانونی آن» که در سال ۱۳۹۷ به چاپ رسیده است. از نظر نویسندگان، سیستم‌های ارز دیجیتال از شبکه‌های محاسباتی توزیع امن که رمزنگاری شده‌اند استفاده می‌کنند تا ارزش اقتصادی را مبادله و از تعداد بیشتری از برنامه‌های کاربردی (اپلیکیشن‌ها) پشتیبانی کنند. ماهیت این سیستم‌عامل‌های محاسباتی و قلمرو برنامه‌های کاربردی (اپلیکیشن‌های) آن، مسائل مهمی در زمینه انطباق با قانون ایجاد می‌کند. بسیاری از حوزه‌های قضایی در سراسر دنیا در حال بررسی این موضوع هستند که سیستم‌های ارز دیجیتال تا چه میزان تحت تأثیر قوانین و مقررات موجود هستند و برای پاسخگویی به رشد پول‌های دیجیتال، چه میزان از

قوانین و مقررات موجود باید اصلاح شوند یا قوانین جدید وضع گردد. با این حال، در حال حاضر روشن است که فعلاً در عالم واقع در هر حوزه قضایی طیف متنوعی از قوانین و مقررات قابل اعمال بر پول‌های دیجیتال و برنامه‌های کاربردی (اپلیکیشن‌های) آن وجود دارد. در این شرایط، توسعه‌دهندگان، توزیع‌کنندگان و کاربران پول‌های دیجیتال و سیستم‌های مرتبط با آن، در حال حاضر با مسائل مهم مربوط به انطباق با قانون مواجه هستند. شناخت این الزامات قانونی موجود و بالقوه برای استفاده موفقیت‌آمیز از سیستم عامل‌های ارز دیجیتال و برنامه‌های کاربردی (اپلیکیشن‌های) آن ضروری است.

مقاله‌ی خورسندی کوچصفهانی و چیتسازیان تحت عنوان «واکاوی ارزهای دیجیتال از منظر فقه و حقوق» که در سال ۱۴۰۰ به چاپ رسیده است. از نظر نویسندگان، ارزهای دیجیتال به دلیل پیچیدگی‌های متعدد و شبهات فراوانی که پیرامون آن‌ها مطرح است نیازمند بررسی دقیق هستند. در این مقاله سعی شده که در وهله اول به شرح و تبیین دقیق ارزهای دیجیتال پرداخته شود تا غبار شبهات از هویت حقیقی این ارزها زدوده گردد؛ و در ادامه مسیر پژوهش، جایگاه این ارزها در فقه اسلامی و حقوق ایران مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس نتایج به دست آمده، ارزهای دیجیتال، نوعی از پول، در فضای مجازی هستند که در بستر شبکه اینترنت به وجود آمده و دارای ماهیت پولی‌اند. و از منظر فقهی مال محسوب شده و از جمله عیون به شمار می‌روند. در نگاه اول،

در پول مجازی هیچ سرویس‌دهنده مرکزی یا مؤسسه مالی برای کنترل نقل و انتقال ندارد، چون همه چیز بر ارتباطات نظیر به نظیر بنا شده است. این ماهیت پدیده‌ای است که دولت‌ها نمی‌توانند آن را دستکاری کنند و بانک‌ها نمی‌توانند ارزش آن را کم یا زیاد نمایند. احساس نیاز به پول مجازی از آنجا آغاز شد که برخی فعالیت‌های اینترنتی دارای ارزش اقتصادی شدند. برای شرکت در فعالیت‌ها یا دریافت خدمات آنان باید عوضی پرداخت می‌شد در حالی که این فعالیت‌ها جنبه واقعی و ظهوری در دنیای حقیقی نداشتند.

یکی از مهمترین دلایل فراگیر شدن پول رمزنگاری شده مزیت‌های منحصر به فردی است که در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌دهد از جمله سرعت و کارایی بالا در پرداخت‌ها مخصوصاً پرداخت‌های برون‌مرزی و همچنین حذف هزینه‌های عملیاتی اضافی که توسط نهادهای واسط دریافت می‌شود. در کنار مزیت‌های مطرح شده این نوع پول خطراتی نیز در بردارد که باعث شده است دولت‌ها در قبال آن مواضع متناقضی بگیرند. از جمله این خطرات می‌توان به خطر پولشویی، استفاده در عملیات تروریستی و فرارهای مالیاتی اشاره نمود که همه اینها به دلیل ماهیت رمزنگاری شده این نوع پول‌ها که در ادامه توضیح داده خواهد شد، بسیار محتمل است. فراگیر شدن این پول‌ها منجر شده است که یکی از معروف‌ترین آن‌ها به نام بیت‌کوین وارد بخشی از تراکنش‌های مردم ایران شود. لذا لازم است نهادهای سیاست‌گذار ایران همانند سایر کشورها در خصوص استفاده از این

ارزهای دیجیتال بسیار پیچیده و مبهم به نظر می‌رسند؛ اما در واقع ماهیت ساده‌ای دارند که در کنار معایب، مزایا و نظرات مختلف مطرح شده پیرامون آن‌ها، در سراسر جهان، حقیقت وجودی‌شان، مفقود شده است. با توجه به معایب و ابهاماتی که در مورد آن‌ها مطرح گردیده، ارزهای دیجیتال تا مرتفع شدن ابهاماتشان، از تأیید شرعی بهره‌مند نخواهند شد. در این پژوهش، برای فهم دقیق موضوع و توسعه مفهوم این ارزها جهت تبیین دقیق‌تر فقهی و حقوقی، از روش تحقیق بنیادی و مطالعه موردی استفاده شده است. و در نهایت راهکارهای بسیار موثری برای استفاده از ارزهای دیجیتال، بیان شده، که این راهکارها، می‌توانند، میزان قابل توجهی از معایب آنها را برطرف نمایند.

از مهمترین چالش‌هایی که مردم مسلمان ایران غالباً در مواجهه با پدیده‌ها و تکنولوژی‌های جدید روبه‌رو هستند، حکم شرعی آن است که آیا بهره‌برداری و استفاده از آن مورد تأیید دین مبین اسلام است یا خیر؟ بالاخص هنگامی که این پدیده جدید، درآمدزایی و سودآوری به همراه داشته باشد که مبحث حلال و حرام بودن آن که در فرهنگ غنی ایران دارای جایگاه و حساسیت ویژه‌ای است، مطرح می‌شود. فناوری بلاکچین و رمزارزها و خصوصاً بیت‌کوین نیز از این دسته پدیده‌ها هستند و چون از منظر درآمدزایی جذاب هستند، انواع فعالیت‌های پیرامون آن علی‌الخصوص حکم شرعی بیت‌کوین و حکم شرعی ماینینگ (استخراج)، این روزها محل سوال بسیاری از مردم شده است.

اشتراک‌های آن‌ها را از منظر پژوهشگری بی‌طرف بیان می‌کند.

۲. ملاحظات اخلاقی

در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۳. مواد و روش‌ها

این تحقیق از نوع نظری بوده روش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد و روش جمع‌آوری اطلاعات بصورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

۴. یافته‌ها

در خصوص مشروعیت این پول بین فقها اختلاف نظر است، بعضی فقها نظر به عدم مشروعیت آن دارند و مهمترین دلایل فقهاء برای رد مشروعیت بیت‌کوبین ابهام داشتن این ارز، مشخص نبودن مبدا و مقصد آن، پرخطر و ریسک‌پذیر بودن و خارجی بودن آن است. اما برخی دیگر از فقها و اقتصاددانان قائل به مشروعیت ارز مجازی هستند و دلایلی نیز بر مشروعیت آن بیان می‌دارند.

۵. بحث

در این قسمت ابتدا به شناسایی مبانی نظری بحث خواهیم پرداخت و سپس مستندات فقهی در راستای جواز یا عدم جواز شرعی برای استفاده از بیت‌کوبین را مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد.

پول‌ها، قوانین و مقرراتی وضع نمایند تا ضمن استفاده از مزایای پول‌های رمزنگاری شده، از خطرات احتمالی آن‌ها جلوگیری شود. از آنجا که سیاست‌ها، قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران تابع شریعت می‌باشد لذا در این پژوهش بررسی می‌شود که آیا استفاده از چنین پول‌هایی از منظر فقه شیعه جایز است یا خیر.

نظام پولی مجازی و پول مجازی نیز از جمله پدیده‌هایی است که مراکز فقهی هنوز به طور جدی در بحث موضوع‌شناسی آن ورود نکرده‌اند و به همین دلیل احکام فقهی و شرعی متناسب با آن شکل نگرفته است. در واقع مراکز فقهی ما در حوزه‌های نوظهور، در حال انفعال قرار دارند و باید به سمت فعال شدن در این حوزه‌ها حرکت کنند، چرا که قطعاً احکام نظام پولی فعلی در نظام پولی مجازی کاربردی ندارد و چه بسا تصمیمات و احکام نادرست، آسیب‌های جدی به اقتصاد وارد خواهد کرد و در جامعه نیز شبهات و ابهامات فراوانی را به وجود می‌آورد.

بر این اساس روش ارائه مباحث این پژوهش توصیفی-تحلیلی است، به این معنا که نویسنده در این پژوهش ضمن توضیح و توصیف مباحث، به طرح نقاط مبهم و مجمل و احتمالاً پرسش‌هایی برای تکمیل مباحث می‌پردازد. شیوه گردآوری داده‌ها و اطلاعات، کتابخانه‌ای می‌باشد. گفتنی است در این پژوهش صرفاً به تبیین، توصیف، تحلیل و مقایسه نظریه‌های فقهی در مورد احکام معاملات با پول مجازی می‌پردازد و تفاوت‌ها و

۵-۱. مبانی نظری پژوهش

در این قسمت لازم است ابتدا به بررسی مفهوم بیت کوین به عنوان متغیر اصلی پژوهش پردازیم.

۵-۱-۱. بیت کوین

بیت کوین یک شبکه غیرمتمرکز و ارز مجازی است که از یک سیستم فرد به فرد و رمزگذاری شده برای تأیید و انجام تراکنش‌ها به جای اعتماد به یک نهاد واسط استفاده می‌کند. با اختراع بیت کوین برای اولین بار پرداخت‌ها بدون دخالت و هزینه نهاد مرکزی صورت پذیرفت. بیت کوین مانند دیگر تراکنش‌های دیجیتال همانند پی یال نیست که عین پول بدون پشتوانه (فیات) را با فرتیند (فرایند کسب و کار) دیجیتال انتقال و پرداخت بلکه بیت کوین (پول رمزنگاری شده) به صورت خاص ارزی است که پشتوانه آن مشخص و تعیین شده نیست و در فضای مجازی رقم (اندازه) مورد استفاده و تأکید است و آن به صورت خاص استفاده حقیقی اقتصادی ارز را می‌تواند انجام دهد (چون، ۲۰۱۵).

ارز مجازی یک نوع ارز مخصوص مانند دیگر مسکوکات است که ناظر و قانون متولی برای آن موجود نیست و هر فردی می‌تواند بی‌آنکه دخالت شخص ثالث لازم باشد اقدام به معاملات (خرید و فروش) ارزی کنند. این تمرکززدایی و انحصار شکنی (اصل آزادی در معاملات) به طور حتم بسیار هم‌سو به سیستم نقدین در صدر اسلام بوده و هیچ شخص و دولتی نمی‌تواند به خاطر منفعت شخصی خود بر روی منفعت و اموال سایر

مردم تأثیر بگذارد؛ امری که در سیاست‌های پولی اشتباه کشورها مشاهده شده است، بنابراین اثری که سیاست‌های آمریکا به سبب دلار بر دیگر پول‌ها می‌گذارد.

لذا در قدم اول می‌توان گفت مبنا و هدف ارز مورد قبول اسلام و مشابه حکومت‌های اسلامی، مسکوکات (ارز فیزیکی) است. دلیل این اصرار از سوی آنها آن است که از تأثیر افراد سودجو بر روی دارایی‌های (ملکیت) اشخاص بسیار کم می‌شود و دیگر هر فردی این امکان را نخواهد داشت که به راحتی به اموال دیگری دست برد بزند و یا دخل و تصرفی داشته باشد و اشخاص می‌توانند در فضایی آزاد به معاملات و یا انتقال ارز پردازند. اما در پاسخ باید بیان کردن در استفاده از بیت کوین نیز همین فضا وجود دارد و حتی لازم نیست افراد ملزم به پرداخت کارمزدی به دیگری و یا آنکه بانک یا مجموعه‌ای خاص نمی‌شوند لازم به ذکر است این اتفاق نیز منوط به خطر افتادن حریم خصوصی و اطلاعات افراد نیست. افزون بر اینکه حفظ حریم خصوصی اشخاص در برخی موارد با معضلاتی مواجه می‌شود و به وقوع جرم روبه‌رو می‌شود (یوسفی، ۱۳۹۷، ۲۱۵).

با استفاده از بیت کوین و عادی شدن و قانونی شدن استفاده از آن در دنیا باعث می‌شود مشکل تحریم بودن و عدم انتقال ارز به بانک‌های دیگر را حل کرد. بنابراین باید این ارز مجازی پرداخته شود به صورت پیاده‌سازی این سیستم پولی که در مرحله اجراء با موازین اسلامی به چه نحوی تطابق دارد. برای پاسخ لاجرم باید یکی از انواع این پول مورد

بهتری وارد بازار شود فلذا در حال حاضر نیز افراد رقیب بسیار متریقی تر و با خصوصیات بهتر همچون اتریوم و آیوتاو ریپل حضور دارند و بسیار ضروری است که در آینده‌ای نه چندان دور سرمایه‌گذاران از ارزش مجازی به سمت این پول‌ها سوق داده شوند و ارزش ارزش مجازی به صفر میل برسد.

بنابراین از موارد دیگری که در صورت عرضه از سوی شرکت‌های رایانه‌ای، ارزش پول مجازی را در لحظه صفر کرده، سیستم‌های کوانتومی هستند که بازدهی محاسباتی افزایش دارند و می‌توانند در مدت زمانی کوتاهی به شبکه، بیت‌کوین را بازگشایی نموده و استحکام و امنیت را به خطر انداخته است. عدم سند قانونی و نبود مبنای بیان دعوی و پیگیری قانونی و حقوقی: در بیت‌کوین هویت اشخاص مشخص قابل عرضه در محاکم قضایی ندارد و این مشکل باعث ایجاد تنش‌ها و اختلافات زیاد خواهد شد. عدم امکان به روزرسانی منابع به افراد فعال اقتصادی: نبود وجود واسطه مالی مثل صرافی یا بانک در شبکه پول مجازی، عدم وجود سپرده‌گذاری در موسسات مالی مشخص و تعیین شده ایجاد نشده و به تبع آن به روزرسانی منابع به امور اقتصادی به راحتی ممکن نخواهد بود. در این حالت استفاده مناسب از منابع خرد و کلان میسر نیست و رشد و پیشرفت اقتصادی از این راه با معضلات روبه‌رو می‌شود (حسینی‌مقدم و فرزین‌فر، ۱۳۹۸، ۳۰-۲۸).

ارز از کشور خارج می‌شود: در شرایط فعلی کشور که همه پول مجازی باید به دلار تبدیل شود، خرید و فروش آن‌ها عامل خروج ارز از ایران می‌شود و

مداقه قرار گیرد که در این پژوهش، بیت‌کوین انتخاب شده است. پولی که در طی چند سال از ۷۰۰ دلار به ۷۰۰۰ دلار رسیده است. مطابق بررسی انجام شده، اگر چنانچه استفاده از ارزش مجازی عواقب منفی در اقتصاد حقیقی نداشته باشد (قاعده لاضرر و لاضرار) حاکم است. این در حالی است که مورد استفاده قرار دادن بیت‌کوین خطرات عمده‌ای برای هر شخص و کل جامعه دارد. مهم‌ترین این مشکلات عبارتند از:

تغییرات قیمتی و تغییر ارزش: این ارزش اولیه و حقیقی ندارد و اصول ارزش‌گذاری آن تنها به صورت عرضه و تقاضا است بنابراین در ضمن گذر عمر خود می‌توان نوسانات زیادی را پشت سر بگذارد در این بین بسیاری از اشخاص سرمایه‌های خود را از دست می‌دهند. نداشتن پشتوانه اقتصاد حقیقی و گسترش قیمت غیررسمی اقتصاد- انشعاب آن به طور نامحدود باعث تبعات منفی شدیدی برای اقتصاد می‌شود.

سهولت فرار از پرداخت مالیات و ترویج پول‌شویی، باج‌گیری از طریق دلال‌ها و تأمین مالی افراد خلاف‌کار: بیت‌کوین در شرایط فعلی غالباً برای اقداماتی مانند فرار از پرداخت مالیات، باج‌گیری و تأمین مالی گروهک تروریستی مورد استفاده قرار می‌گیرد و این مسأله یک ریسک شدید برای جامعه جهانی است و بسیاری از اشخاص را متضرر می‌کند (عبداللهی، ۱۳۷۲، ۳۱۶). خطر ارزش مجازی با فناوری بهتر و تکنولوژی رایانه‌ای کوانتومی: بنابراین، در زمینه با تهدید رقبا باید بیان کرد که امکان دارد هر لحظه بیت‌کوین جدید با مشخصات

و طرفین معامله نیز در ارتباط با بیت کویین باید رعایت شود.

مسئله اول در ارتباط با مالیت داشتن است. مال به معنای «آن چیزهایی است که انسان آن‌ها را مالک می‌شود» (فیرزآبادی، ۱۴۱۵، ۳، ۶۱۸؛ ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ۱۱، ۶۳۵). میرزای نایینی شروط دقیقی را برای تلقی یک چیز به عنوان مال تبیین کرده است: شرط اول آن است که، مال حداقل باید یکی از این دو ویژگی را داشته باشد: داشتن منفعت، داشتن خاصیت. مقصود از منفعت این است که با انتفاع از مال، اصل مال باقی بماند؛ مانند استفاده از یک میز که با استفاده‌ی متعارف از آن، اصل میز باقی می‌ماند؛ و مقصود از خاصیت آن است که با انتفاع از مال، اصل مال نیز از بین خواهد رفت، مانند غذا که با خوردن آن، اصل مال از بین می‌رود اما احساس سیری باقی می‌ماند. شرط دوم این است که عقاء به واسطه وجود منافع یا خاصیت آن مال را جمع‌آوری کنند؛ یا به تعبیری، جمع‌آوری آن در نظر عقاء متعارف باشد. فارغ از این که خاصیت و منافع مال به چه نحو و برای چه زمانی است. مانند دارو که فقط برای درمان بیماری است یا غذا که برای هر زمانی به کار می‌رود. شرط سوم این‌که، عقاء تأدییه‌ی پول یا مالی را در ازای مال مورد نظر موجه بدانند. برای مثال در صورت وجود یک چشمه یا دریاچه‌ی آب شیرین در یک محل، کسی پرداخت پول برای انبار کردن آب را عقلایی نمی‌داند. البته به نظر می‌رسد که این مثال‌ها، هر کدام در شرایط خاص موجه باشند؛ مثل جایی که بیم خشکسالی یا فقدان آب برود. مع‌الوصف،

این یک مشکل جدی برای اقتصاد ایران محسوب می‌رود (نواب‌پور، ۱۳۹۷، ۱۵۴).

۵-۲. ادله و توجیهات فقهی مشروعیت فقهی

بیت کویین

در باب معاملات شروطی در ارتباط با عوضین وجود دارد که وجود آن‌ها شرط صحت عقد می‌باشد: از جمله می‌توانیم به مالیت داشتن، فقدان موانع تصرف، علم به عوضین اشاره کنیم (انصاری، ۱۴۱۵، ۴، ۲۱۰-۲۰۹). در ارتباط با طرفین معامله نیز، چنین وضعیتی وجود دارد: از جمله می‌توانیم به وجود اراده‌ی مشترک، وجود اختیار، فقدان اسباب حجر و ممنوعیت از تصرف اشاره کنیم (نایینی، ۱۳۷۳، ۱، ۱۸۱-۱۷۷). علاوه بر این‌ها، در ارتباط با صیغه‌ی عقد نیز شروطی از جمله وجود ایجاب و قبول و نیز ترتیب میان آن‌ها لازم است (انصاری، ۱۴۱۵، ۳، ۱۴۰-۱۱۷).

شروط سنتی راجع به صیغه عقد در فرآیند معاملات بیت کویین به علت وجود نهاد صرافی و انجام معاملات از طریق صرافی‌های الکترونیکی منتفی است. در واقع فروشنده‌ها ارزهای خود را در صرافی‌ها برای فروش ارائه می‌کنند. پس از پیدا شدن خریدار، و انجام مراحل مقدماتی، انتقال ارز از طریق صرافی انجام شده و عوض پرداخت می‌شود. این وضعیت در واقع تلفیقی از توافق‌های خصوصی افراد و نهاد «معاطات» محسوب می‌شود. به تعبیری، ممنوعیت شرعی در این زمینه قابل تصور نیست. علاوه بر این، شرایط راجع به عوضین

مثال‌ها صرفاً برای درک بهتر موضوع می‌باشد و در مثل مناقشه نیست. شرط چهارم، مشروع بودن می‌باشد. به تعبیری، مال باید از جانب شارع مورد نهی قرار نگرفته باشد (نائینی، ۱۴۱۳، ۲، ۳۶۵-۳۶۴).

به نظر می‌رسد، بیت‌کوبین در بازار ارز و نزد اهل فن، دارای ارزش عقلانی و منفعت باشد. در نتیجه، از نظر عرفی دارای مالیت است. نکته دیگر این‌که، ارزش‌های دیجیتالی در واقع ابزاری برای پرداخت می‌باشند، در نتیجه در جهت انجام هر نوع معامله حلال قابلیت استفاده دارند؛ در نتیجه مالیت شرعی نیز برای آن‌ها قابل تصور است.

در ارتباط با سایر شروط راجع به عوضین معامله میان بیت‌کوبین و کالاهای دیگر، تفاوتی وجود ندارد. در واقع، امکان رعایت و احراز شرایط مزبور برای بیت‌کوبین وجود دارد. به تعبیری در ارتباط با معاملات بیت‌کوبین از این منظر چالشی وجود ندارد. همچنین فرآیند قبض نیز برای بیت‌کوبین امکان‌پذیر است؛ زیرا فقهای متأخر معیارهایی از جمله «استیلاء بر مال» (انصاری، ۱۴۱۵، ۶، ۲۴۷)، «استیلاء و استبداد به شیء» (خمینی، ۱۴۲۱، ۵، ۵۵۱)، ارائه نموده‌اند که با سازوکار «کیف‌پول مشتری» که منتهی به تسلط بر رمزارز می‌شود، منطبق است (خردمند، ۱۳۹۸، ۱۱۷-۱۱۶).

مع الوصف، استدلال فقه در زمینه مواجهه با موارد مستحدثه مالی مانند «ارز مجازی»، تأییدی است؛ به شکلی که اگر مشکل جدید با مبانی شرع در تضاد نباشد، به سبب فقه تأیید شده، بنابراین در حیطه مسکوکات نیز از سوی مبانی دینی مورد

تأیید واقع شدند این ادعا منوط به آن نمی‌شود که آن را بنا نهاده‌اند واضح نیست. در واقع این معضل نیز در زمان مبادله کالا به کالا احساس شده است و هر اقدامی می‌تواند زمینه‌ساز مبادله شود با این پیش‌فرض که ممانعت از سوی شرع و مبانی دین وجود ندارد و به عنوان مثال آلت قمار وسیله مبادله به حساب نمی‌آید. بنابراین اول اعتباربخشی عرف عقلاء در زمینه آن شیء بسیار ضروری است و در وهله دوم شناخت پیدا کردن از آنکه آیا بهره بردن از آن مطابق اصول و هم‌سو با مبانی اسلامی است یا خیر؟

بیت‌کوبین در بطن خود که نزد عرف عقلاء دارای اعتبار است و هر ساعت بهره‌وری از آن در زندگی عرف و عقلاء بیش از پیش رایج‌تر می‌گردد. بنابراین در وهله بعدی با قوانین حقوقی و عمومی معاملات ارزی چون ممنوعیت ضرر، غرر، ربا، اکل مال به باطل، ظلم و غیره متضاد نیست. در واقع ارزی که مورد تأیید شرع و فقه اسلام و شیعه است منوط به نقدین نیست؛ بنابراین در اسلام مبادلات کالا به کالا بسیار مورد توجه است و از هر کالایی که با مبانی شرع همسویی نداشته جهت انجام مبادله بهره برده‌اند (عیوضلو و همکاران، ۱۳۹۸، ۱۵-۱۱). بیت‌کوبین همچون ارز بانکی از پشتوانه فیزیکی برخوردار نیست و مالیت آن را از ارزش میان عقلاء (به دلیل کسب بستر و به همراه داشتن زمینه امن و پرسرعت برای داد و ستد دارایی) و به همراه داشتن مشکلات و محدودیت‌هایی به صورتی که عقلاء برای دریافت آن با هم به رقابت می‌پردازند به دست آورده است. بنابراین مالیت دارد و

احتیاجی به بحث در حیطه پشتوانه لازم نیست. در واقع همچون اسکناس و دیگر پول‌های بانکی مقدار ارزش و مالیت آن پیرو میزان حجم آن در برابر کالاها و دیگر خدماتی است که قابلیت تبادل دارد. بنابراین، مبدا مالیت و ارزش هر مال و مانند پول مجازی در انواع بهره از آن چون استفاده در مبادلات با مشکل شرعی روبه‌رو خواهد شد. مشکل مهم، مالیت بالفعل و مقبولیت عرفی و کلی آن است. بحث فیزیکی بودن عوضین جزو شروط فقهی نیست و ناگفته پیداست که غرض از قبض در مبانی اسلامی و شرعی، رسید کاغذی و یا فیزیکی است به معنای مستند کردن و به همراه داشتن یک سند مکتوب است. بنابراین در ارز مجازی متداول بانکی نیز هیچگونه وجه فیزیکی موجود نیست و مورد تأیید قوانین حقوقی و مراجع نیز هست (روشن و همکاران، ۱۳۹۸، ۵۴-۵۰).

در حیطه شبهه ضرر و عدم تعهد داشتن به مصلحت عامه ارزهای مجازی، اولاً نرم‌افزارهای این ارزها مانند بیت کوین «محتوای باز» هستند و هر شخصی می‌تواند فرایند اجرایی در آن را از صفر تا صد نظارت کند و به همین صورت شفاف‌تر از سیستم پولی فعلی موجود است. بنابراین باید تأکید داشت که این مشکلات تنها مختص به یکی از نمونه‌های پول‌های مجازی یعنی بیت کوین است بنابراین هدف از استخراج حکم کلی پول‌های مجازی است (نواب‌پور، ۱۳۹۷، ۸۷).

در قمار آنچه به دست آمده در برابر سود عقلایی و ارایه خدمت سودمند واقع نمی‌شود (سلطانی، ۱۳۹۴، ۲۷۱). بنابراین در این فرایند شخص برنده

سود خود را از سیستم تعریف شده می‌گیرد نه ثروت دیگر افراد، همچون فرایندی که در قمار وجود دارد. در واقع اشخاص از فقهاء مانند مرحوم شیخ حسین حلی بر آن است که قمار ضرورتاً باید به صورت بازی انجام شود که در این فرایند هیچ‌گونه بازی وجود ندارد. در زمینه تأکید مختصر و بازی‌گردانان پول رمزنگاری شده باید اذعان کرد که اگر عقلایی ممکن باشد در حیطه به وجود آمدن خسارت پیش‌بینی نشده بزرگ احتمالی باید احتیاط زیادی به عمل آید، که هم اکنون هیچ قانونی برای وجود چنین دلیلی از سوی متخصصین مطرح نشده است. ایراد ورثه در کلیه نظامات پولی قبل از بانک وجود داشته است و اگر متوفی محل دارایی خودش را به ورثه نمی‌گفت در واقع کسی توانایی دسترسی به آن را نداشت. بنابراین وجود نهاد ناظر و واسط در فقه الزامی نیست. در نظام طلا و نقره هم که مورد قبول اسلام است همچنین نهادی وجود نداشت و ضمن وجود احکام، زکات، خمس و خراج در آن زمان هیچ سازوکاری برای نظارت و تفتیش بر اموال نبود. به علاوه وجود نهادهای متعدد با اصل آزادی معاملات هم تنافی دارد. احتمال هک کردن شبکه پول‌های مجازی با پیشرفت‌های فنی به مراتب مشکل‌تر از هک کردن حساب‌های بانکی و به اعتقاد برخی متخصصان فناوری اطلاعات غیرممکن است. در واقع در صورت هک شدن سیستم بانکی، دولت و بانک‌ها ضامن آن خواهند بود اما در بیت‌کوین هیچ متولی وجود ندارد. اما از آنجایی که دارندگان پول مجازی با

۳-۵. ادله و توجیهاش عدم مشروعیت

بیت کوبین

مبنای پول‌های کنونی تماماً در بستر عهد و پیمان شکل می‌گیرند. در تعریف واحد پول که خود یک اعتبار است (چه به وسیله بانک مرکزی در قانون پولی یا بوسیله بیت کوبین) تعهد به حفظ ارزش بر اساس معیار کاملاً مستتر است قبل از انتشار این حفظ ارزش حاصل نمی‌شود مگر این‌که به همراه افزایش یا کاهش تولید آن هم افزایش یا کاهش یابد. تا ارزش تعهد شده‌اش حفظ شود. نه بالاتر رود و نه پایین‌تر بیاید. هر دو مفسده دارد. ارز مجازی با توجه به طراحی ویژه الگوریتم مربوطه حد محدود (۰،۰۰۰، ۰،۰۰۰، ۲۱ بیت کوبین) دارد و پس از آن شروع به افزایش ارزش می‌کند و این یعنی شروع مفسده؛ حداقل این است که یک شخص بیش از ارزش افزوده‌ای که تولید کرده از ارزش افزوده‌های دیگران تصاحب کند و این اکل مال به باطل است و توزیع ثروت نیز به شدت ناعادلانه می‌گردد. رکود یکی دیگر از آثار بسیار مهم اقتصادی ارزشمندتر شدن پول است. پول باید به اندازه نیاز اقتصاد در گردش باشد نه بیشتر نه کمتر (میرزاخانی و سعدی، ۱۳۹۷، ۷۵-۷۲).

سیستم پولی طلا و نقره که به طور قطع مورد تأیید اسلام بوده است نیز با همین مشکل مواجه است بنابراین نکته مذکور یک موضوع مورد بحث در علم اقتصادی است لیکن از منظر فقهی بر آن بحثی مترتب نخواهد بود. اگر این پول موجب سلطه بیگانه شود بر اساس قاعده نفی سبیل حکم فقهی‌اش نفی این پول است. فقه بر مبنای حکم

علم و اختیار دست به چنین اقدامی می‌زنند به لحاظ شرعی ایرادی ندارد (یوسفی، ۱۳۹۷، ۱۵۲). پول مجازی مال است و مال بودن آن برای سهولت در امر معاملات، اعتبار شده است و تفاوتی با دیگر اموال ندارد. به همین سبب مورد رغبت مردم واقع می‌شود و به عنوان مال، موضوع احکام فقهی قرار می‌گیرد. پول مجازی اگر مصداق پول محسوب شود قبلاً وجود نداشته است؛ بنابراین هر چند وظایف پول را بر عهده گرفته است اما به لحاظ مصداق مستحدثه است (همان: ۸۸).

گفته شده است پول باید از جهت ضمانت کاهش و افزایش ارزش آن در مطالبات مدت‌دار همانند دین، قرض، مهریه، غصب، سرقت و اتلاف، فرقی با سایر پول‌های بانکی ندارد (مطهری، ۱۳۷۸، ۶۳).

پول مجازی مالیت پیدا کند و وظایف سه‌گانه پول در روابط مالی را بر عهده گیرد و از نظر عرف و عقلاء مورد توجه گیرد به لحاظ تعلق زکات، کنز، خرید و فروش، وقف، به عنوان سرمایه در مضاربه و تعلق خمس به افزایش ارزش اسمی، حکم فقهی آن با پول‌های بانکی فرقی ندارد. پول مجازی اختصاص به یک کشور خاصی ندارد و به عنوان پول بین‌المللی محسوب می‌شود، مسلمانان و کشورهای اسلامی می‌توانند آن را به عنوان پول مشترک در روابط اسلامی مورد استفاده قرار دهند و اختلافات جزئی در نظرات فقهی مانعی برای این امر ایجاد نمی‌کند (نواب‌پور، ۱۳۹۷، ۲۱).

لاضرر و لاضرار، اگر احتمال ضرر به طور گسترده مسلمین را تهدید کند باید آن را تحریم نماید چرا که بر خلاف مصلحت عامه مسلمین است. مثالی که در رد ادعا زده شد قابل تعمیم به پول رمزنگاری شده نیست؛ بلکه اگر فقه، پول رمزنگاری شده را تأیید نمود فرد در انتخاب خرید بیت هر یک از پول‌های رمزنگاری شده به شرم اقتصادی نیاز دارد و فقه وظیفه‌ای ندارد. حرمت مال باید مانند حرمت جان حفظ شود (سبحانی و قائمی‌نیا، ۱۳۹۷، ۲۵۱-۲۴۷).

با جمع‌بندی نظرات خبرگان و مراجع می‌توان بیان کرد که اگر چنانچه استفاده از بیت‌کوین پیامدهای منفی در اقتصاد واقعی نداشته باشد (اصل لاضرر و لاضرار) جایز است. این در حالی است که استفاده از بیت‌کوین ریسک‌های معتناهایی برای افراد و کل جامعه در بردارد. از جمله این ریسک‌ها می‌توان به نوسانات قیمتی شدید و تهدید رقبا اشاره نمود.

در راستای شواهد موجود در زمینه مشروعیت و عدم مشروعیت ارز مجازی باید بیان کرد، برای بررسی احکام معاملات با پول مجازی از منظر فقه یک قاعده کلی و قانونی مشهور از سوی فقهاء ارائه شده است: «الأصل فی المعاملات الإباحه». این اصل تا حدودی شبیه به قاعده برائت است. در واقع این قاعده بیان دارد کلیه معاملات درست و قانونی است تا جایی که خلاف آن ثابت گردد. در واقع، همه چیز جایز است، مگر اینکه ما آن را کاملاً بر خلاف مبانی شرع و شریعت بدانیم. با تأکید بر این اصل، بیت‌کوین در اصل جایز

است. در واقع فرض اول جایز بودن معاملات با بیت‌کوین را بیان دارد. در فقه شیعه با تأکید بر ملاحظاتی، ممانعتی با استفاده از پول رمزگذاری شده وجود ندارد (یوسفی، ۱۳۷۷، ۱۶۷). اما در زمینه مبانی و احکام فقهی ارز مجازی (بیت‌کوین) از منظر فقه حکومتی آمده است، رواج پول مجازی در کشور تحولاتی برای نظام اقتصاد اسلامی خواهد داشت و از این نوع پول تعدادی از نهادهای اجتماعی و اقتصادی منتفع می‌شوند و بعضی از نهادها زیان خواهند دید.

نکته‌ای که در این جا باید به آن اشاره کنیم این است که، اگر از زاویه فقه حکومتی به مسئله‌ی بیت‌کوین بنگریم، یک نکته‌ی مهم حائز اهمیت خواهد بود: از زاویه فقه حکومتی، نظم جامعه یکی از اولویت‌های اصلی محسوب می‌شود و نظم اقتصادی جامعه نیز در این بین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در فضای بیت‌کوین دو ویژگی مهم وجود دارد: یکی عدم مشخص بودن میزان دقیق ارز مزبور و نحوه‌ی تولید غیرمتمرکز و انتشار آن؛ دوم، ناشناس بودن متعاملین و عدم امکان رهگیری.

این دو ویژگی در عمل، هر نوع نظم اقتصادی را با چالش‌های جدی مواجه می‌کند. در نتیجه، از زاویه فقه حکومتی، ویژگی‌های مزبور به عنوان مصداق معاملات غرری محسوب می‌شود و امکان صدور جواز انجام آن‌ها وجود ندارد. در واقع مبانی اصلی برای عدم صدور حکم جواز استفاده از ارزهایی مانند بیت‌کوین، تأثیر ارزهای مزبور بر نظم اقتصادی و در یک نگاه کلان‌تر، نظم سیاسی-

آقای شبیری زنجانی: اگر اعتبار دریافتی، در قبال کار حلال داده شود و خلاف قانون نباشد، اشکال شرعی ندارد.

آقای صناعی: اگر پول باشد و یا طرفین معامله آن را به عنوان پول و یا چیزی که دارای اعتبار و ارزش است قبول نموده و با آن معامله انجام دهند ایرادی ندارد.

آقای گرامی: اگر پشتوانه و اعتبار دارد مشکلی نیست. لیکن پشتوانه دولتی یا بین‌المللی ندارد و فقط بر اساس اعتماد فردی یا گروهی است به خلاف یورو و مانند آن، در صفحه مجازی بیشتر معامله می‌شود (یوسفی، ۱۳۷۷، ۹۸).

آقای هاشمی شاهرودی: با تأکید بر ابهامات فراوانی که این نوع معامله دارد، استفاده از این پول جایز نیست (برگرفته از سایت مراجع مذکور و مکالمات تلفنی برقرار شده با دفتر مراجع) چنانچه به اختصار بیان شد، اکثر مراجع تقلید حکم بر حرام بودن و جایز نبودن استفاده از بیت‌کوین می‌دهند و در برخی موارد دیدگاه ممتنع نیز به چشم می‌خورد. برخی از فقهاء نیز رأی بر جایز بودن داده‌اند که آن نیز منوط بر مقید بودن به چارچوب و ضوابط قانونی و حقوقی است.

۵-۵. بررسی ماهیت عرفی، شرعی پول

در باب معاملات عموماتی مانند «حرمت اکل مال به باطل داریم»، «تجارت از روی رضایت» داریم، که اگر موردی با این عمومات ناسازگار بود از نظر شرع مردود است و قابل پذیرش نیست (جعفری لنگرودی، ۱۳۴۶، ۸۱۲). اگر از روی غرض عقلایی

اجتماعی می‌باشد. برای مثال، گردش مالی بسیاری از شورش‌ها و مخاصمات داخلی در کشورهای مختلف، در سال‌های اخیر از طریق بیت‌کوین صورت گرفته است و از طریق همین ارزهای دیجیتال، پرداخت‌های کلان برای خرید سلاح و مهمات بدون امکان رهگیری صورت گرفته است (بریر، ۲۰۲۱، ۱۱-۱)؛ علاوه بر این از طریق بیت‌کوین گردش‌های مالی فاسد در رقابت‌های انتخاباتی بدون امکان رهگیری رخ داده است (شار و برنتسن، ۲۰۲۰، ۲۲۲-۲۱۸). با در نظر گرفتن همین موضوع، این امکان وجود دارد که مبنایی برای عدم مشروعیت بیت‌کوین ایجاد می‌شود.

۵-۴. بررسی گزیده نگاه مراجع تقلید

آقای سیستانی: فعالیت مذکور جایز نیست. آقای مکارم شیرازی: با توجه به ابهامات زیادی که ارز مجازی دارد، معامله آن اشکال دارد. آقای وحید خراسانی: استفاده از این پول در مبادلات چنانچه در فرایند خلق این اعتبار کار نامشروعی انجام نگیرد و این اعتبار در قالب عقد صلح به یکدیگر منتقل شود مشروط بر آن که کار نامشروعی با آن صورت نپذیرد اشکالی ندارد. آقای نوری همدانی: بیت‌کوین موضوعاً مبین نیست.

آقای علوی گرگانی: استفاده از این نوع پول منوط به حفظ استقلال اقتصادی مملکت و با موافقت مقام معظم رهبری است.

و به گونه جدی، نه صوری و ظاهری، انجام گیرد، جایز است. مثل این که کسی هزار و صد تومان پول خرد بدهد در مقابل هزار تومان پول درشت بگیرد. یا یکصد هزار تومان پول کهنه را بفروشد به نود هزار تومان اسکناس نو و امثال آن. ولی اگر معامله صوری باشد یعنی به ظاهر و برای فرار از ربا، نام خرید و فروش بر آن بگذارند ولی در واقع ربا باشد اشکال دارد.

گاهی خرید و فروشی در کار نیست بلکه کسی مال دیگری را از بین برده است. این شخص نیز بنابر قاعده «من اتلف مال الغیر فهو له ضامن» ضامن است. و یا مال کسی را غصب کرده که به حکم «علی الید ماخذت حتی تؤدیه» شخص غاصب ضامن است. این دو ضمان «واقعی» یا «غیرمعاملی» نام دارد.

۵-۶. روابط پولی بر مبنای اسلامی

برخی از علما معتقدند که کلمه مال تنها برای چیزهای عینی و قابل لمس کاربرد دارد. دیگر فقها معتقدند هر چیز فیزیکی یا غیرفیزیکی در صورت اینکه انسان‌ها به آن تمایل داشته باشد و دارای ارزش باشد، مال است. شیخ زحیلی (۲۰۱۰) در این زمینه علما را به دو گروه طبقه‌بندی می‌کند: علمای حنفی و علمای اکثریت طبق نظر علمای حنفی، مال محدود به چیزهای فیزیکی و لمس پذیر است و چیزهای غیرفیزیکی و غیرعینی مانند حقوق و منافع معنوی، طبق نظر علمای حنفی، مال محسوب نمی‌شوند. اکثریت علما و فقها (از جمله مالکی، شفیعی و حنبلی) معتقدند که مال تنها به چیزهای لمس‌پذیر محدود نمی‌شود. دیدگاه اکثریت این است که مال تحت شرایطی شامل چیزهای غیرفیزیکی از قبیل حقوق و مزایا هم می‌شود (محقق داماد، ۱۴۰۶، ۶۱۲؛ موسوی بجنوردی، ۱۳۷۳، ۶۱۲).

با این توضیح ضمان کاهش در پول، گاهی ضمان معاملی است و گاه غیرمعاملی. ضمان معاملی مانند این که یکصد هزار تومان را به یکصد و ده هزار تومان بفروشیم. بنابر اینکه غرض عقلایی در بین باشد در اینجا خریدار و فروشنده هر دو در نقل و انتقال ثمن و مثنی (جنس و بهای آن) ضامن هستند. اگر داد و ستد به صورت نقد باشد طبعاً غیر از ضمان معاملی، ضمان دیگری نیست، چرا که افزایش و کاهش ارزش مطرح نیست. اگر معامله به صورت نسیه باشد و تا موعد تحویل، کاهش فاحشی پیش نیامده باشد، باز موجب ضمان نخواهد شد. ولی اگر به تشخیص عرف کاهش ارزش پول چشمگیر باشد، بدهکار ضامن این کاهش خواهد بود.

اعلام حکم شرعی آیت الله فاضل لنکرانی بهانه‌ای شد تا حکم شرعی رمزارها از جهات گوناگون مورد

بحث و بررسی قرار داده شده و کنکاشی درباره دلایل حلال یا حرام بودن استفاده از بیت‌کوین و رمزارزها ایجاد شود. زمانی که بخواهیم یک رمزارز را بررسی کنیم باید دقت کنیم که چه کارکردی دارد. به عبارتی کارکرد آن کارکرد پولی است، کالای سرمایه‌ای است یا اوراق بهادار و سهام است و ضرورتاً این مسأله پیش می‌آید که اگر قرار باشد حکم حلال یا حرام بودن یک رمزارز مورد استفتاء قرار بگیرد باید کارکرد رمز ارز و همچنین مرتبه استفاده از آن به خوبی تبیین شود و به طور مثال شاید لازم باشد درباره استخراج و معاملات و ICO یا عرضه اولیه سکه احکام متفاوتی داده شود (جلیلی کامجو، ۱۳۹۱، ۶۱۲).

حکم فقه فردی بیت‌کوین و رمزارزها در بحث فقه فردی معاملات، مهم‌ترین احکام، احکام ثمن و مثن هستند که در صورتی که فرض کنیم رمزارزها بخواهند کارکرد پولی داشته باشند باید احکام یاد شده را در مورد آن‌ها مورد بررسی قرار دهیم. چالش برانگیزترین بحث در این باب بحث «مالیت» است که اغلب مورد بحث است. به عبارت دیگر آیا رمزارزها یا بیت‌کوین مالیت دارند یا خیر. مالیت بیت‌کوین مالیت هر شی در اسلام ناشی از مطلوبیت آن بین عرف عقلاست که برای به دست آوردن آن به رقابت می‌پردازند (بهجت، ۱۴۲۳، ۹۱۳).

اگر بررسی بر پول الکترونیک داشته باشیم، مالیت پول الکترونیک از باور مردم به ارزش این پول ناشی می‌شود که برای دستیابی به آن تلاش صورت می‌گیرد. به همین نحو درباره رمزارزها باور کاربران

بر بستر امن و شفاف فناوری دفتر کل توزیع شده و به طور اختصاصی در مورد بیت‌کوین به بلاکچین و فناوری رمزنگاری آن است که باعث می‌شود مردم برای به دست آوردن بیت‌کوین و سایر رمز ارزها به رقابت بپردازند. پشتوانه بیت‌کوین و رمزارزها و حکم شرعی آن باید دقت داشت که در اسلام مالیت مطرح است و نه پشتوانه و به همین دلیل است که پول حکومتی یا اسکناس دارای مالیت است در حالی که این ارزهای فیات نه تنها بدون پشتوانه فیزیکی هستند بلکه ارزش یک اسکناس را نیز تنها عدد نوشته شده بر روی آن تعیین می‌کند و نه کاغذ یا منابع مصرف شده برای تولید و چاپ این اسکناس. بحث پشتوانه یک بحث تاریخی اقتصادی است و جایگاهی در دستگاه فقه ندارد (طباطبایی، ۱۴۱۰، ۷۱۲).

اصل شناخت ارائه‌دهنده یا فروشنده و خریدار اگر ناظر بر مالکیت باشد که قطعا در هیچ سیستمی مانند بلاکچین یا فناوری دفاتر کل توزیع شده مالکیت با قدرت تضمین نشده است و اگر شناخت مشتری مطرح باشد این ایراد بر تمامی معاملات آنلاین وارد است و حتی باید آن را به معاملاتی نظیر بورس که خریدار و فروشنده یکدیگر را رو در رو ملاقات نکرده و نمی‌شناسند تعمیم داد. ضمن اینکه در بسیاری موارد، قوانین ناظر مالی مانند شناسایی مشتریان (KYC) تضمین‌کننده هویت فروشنده و خریدار در رمزارزها خواهد بود. اکل مال به باطل در بیت‌کوین و معامله رمزارز و استخراج آن اکل مال به باطل از قواعدی است که صراحتاً در قرآن و در بخش‌های مختلف به آن اشاره شده

بر این ماینرها بر خلاف قمار در حال اجرای یک کار مفید برای امنیت و حفظ پایداری شبکه هستند که در تفاوت کامل با قمار است و نوعی جعاله شرعی محسوب می‌شود.

از عوامل دیگری که برای باطل بودن معامله با بیت کوین یا حرام بودن آن آورده می‌شود ادعای ارتباط آن با دشمنان مسلمانان یا امثال آن است که می‌تواند تحت عنوان قاعده نفی سبیل برای ارائه حکم شرعی له یا علیه رمزارزها استفاده شود. قاعده نفی سبیل ناظر بر مسدود کردن امکان تسلط دیگران بر جامعه مسلمین از طریق رمزارزها است. یکی از محکم‌ترین پاسخ‌ها به این شبهات، قاعده شرعی «البینه علی المدعی» است به عبارت بهتر مدعیان این شبهات تا زمانی که دلیل روشن و دقیقی برای اثبات این ادعا نداشته باشند نباید با استناد به این شبهات حکمی در رد رمزارزها صادر کنند (محقق داماد، ۱۴۰۶، ۴۹۱). ضمن اینکه طبیعت غیرمتمرکز و توزیع شده اغلب شبکه‌های بلاکچین قابل رصد و مشاهده است. علاوه بر این موارد، مالکیت در بلاکچین به صورت خصوصی است و یک حکومت خارجی به واسطه اینکه رمزارزها یا استخراج آن در اختیار مردم آن کشور قرار دارد نمی‌تواند دارای سلطه بر کشور دیگری باشد.

۵-۷. بررسی جامع فقهی بیت کوین، ارزهای

دیجیتال

علمای شرع درباره بیت کوین و ارزهای دیجیتال دو دیدگاه متفاوت دارند. گروه اول معتقدند که ارز

است که از آن جمله می‌توان به آیه ۱۸۸ سوره بقره «ولا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل و تدلوا بها الی الحکام لتاكلوا فریقا من اموال الناس بالاثم و انتم تعلمون» اشاره کرد. اکل مال به باطل به شرایطی اطلاق می‌شود که مالی که باطل است مورد مصرف قرار گیرد و به نظر عده کثیری از علما از جمله امام خمینی ملاک تشخیص باطل عرف اجتماعی است هر چند که شرع بر آن مقدم است (همان).

همچنین از شبهاتی که مطرح می‌شود استفاده بیت کوین برای اعمال مجرمانه از جمله پولشویی، تأمین مالی تروریسم، فرار مالیاتی و امثال آن است که نه تنها عینیت ندارد بلکه چون هدف و کاربرد رمزارزها نه به این موارد مشرف بوده و نه محدود می‌شود این ایرادات همانگونه که بر معامله ابزارهای با کارکرد چندگانه مانند چاقو وارد نیست، وارد نبوده و اشکالات مترتب نخواهند بود.

یکی دیگر از ایرادات وارد بر رمزارزها که بیشتر از طرف اهل سنت مطرح می‌شود مسأله قمار در استخراج است زیرا ماینر در هر لحظه نمی‌داند که در برابر منابع مصرفی جایزه بلاک را دریافت خواهد کرد یا خیر و این مسأله به صورت یک احتمال باقی مانده است (ساک، ۱۳۸۸، ۸۱۲). در جواب این مسأله باید گفت هر چند که ماینرها درباره هر بلاک در بلاکچین در الگوریتم‌های اثبات کار نمی‌دانند که جایزه دریافت خواهند کرد یا خیر، اما در بازه‌های بلندتر می‌توانند انتظار یک درآمد نسبتاً ثابت داشته باشند و بنابراین می‌دانند که در یک ماه به طور متوسط چه مقدار درآمد کسب خواهند کرد. این مسأله شبهه قمار را از بین می‌برد. علاوه

دیجیتال حرام و در شریعت ممنوع است. گروه دوم استفاده از ارزشهای دیجیتال را بلامانع یا جایز می‌دانند

دیدگاه اول: بیت‌کوین حرام است.

علمایی مانند مفتی بزرگ مصر، بخش مذهبی دولت ترکیه و مرکز فقهی فلسطین در فتواهایی بیت‌کوین را حرام اعلام کردند. به طور کلی علت اعلام شده این فتواها تقریباً مشترک است:

(الف) بیت‌کوین یک پول رایج قانونی نیست.

(ب) صادرکننده بیت‌کوین ناشناس است.

(پ) بیت‌کوین زیر نظر قدرت مرکزی یا پشتوانه دولت نیست.

(د) بیت‌کوین نوسانات زیادی دارد و پایدار نیست.

(ج) بیت‌کوین را می‌توان به راحتی برای پول‌شویی و اهداف غیرقانونی مورد استفاده قرار داد.

تا آنجا که به قانون مربوط می‌شود، این موضوع که وقتی یک دولت چیزی را به عنوان پول قانونی انتخاب می‌کند، به طور خودکار در بین افراد آن جامعه پذیرش و مقبولیت می‌یابد، درست است. اما در اصل برای اینکه یک چیز واجد شرایط پول بودن باشد، ضرورتی در قانونی بودن آن نیست. معیار اصلی پول در شریعت، پذیرش آن توسط مردم است - چه از طریق تحمیل آن به مردم چه از طریق قوانین و یا از طریق پذیرش گسترده داوطلبانه مردم.

یکی از دلایلی که برخی علما بیت‌کوین و ارزشهای دیجیتال را حرام می‌دانند، ناپایدار بودن و نوسانات بسیار زیاد این نرخ تبادل این ارز است. نوسانات یک عامل خارجی است که در تعیین اعتبار پول و

ارز نقشی ندارد. قیمت‌ها همیشه بر اساس قاعده عرضه و تقاضا تغییر می‌کنند، همان‌طور که در همه دارایی‌های دیگر مانند طلا، نقره و ارزشهای فیات نیز وجود دارد. به دلیل حقیقت نوسانات، نمی‌توان بیت‌کوین و ارز دیجیتال را حرام اعلام کرد. در حقیقت اگر این شرط تعیین‌کننده بود، تجارت طلا، نقره، دلار آمریکا و یورو هم غیرشرعی است، چرا که این دارایی‌ها نیز دارای نوسان هستند. برای مثال، دو برابر مقدار طلائی که تاکنون در تاریخ تمدن بشری استخراج شده است، در بازارهای دیجیتال طلا در یک دوره سه ماه تجارت شد (روشن، ۱۳۹۸، ۵۲۱).

همچنین معمولاً این‌گونه استدلال می‌شود که بیت‌کوین و دیگر ارزشهای دیجیتال عمدتاً برای پول‌شویی و دیگر مقاصد غیرقانونی مورد استفاده قرار می‌گیرند. این هم یک عامل خارجی است که مستقیماً ارتباطی با معیار قانونی اسلامی یک پول ندارد. به طور کلی، استفاده از یک چیز مشروع برای هدف نامشروع، آن را نامشروع نمی‌سازد. برای مثال می‌توان به یک روایت از حضرت محمد (ص) اشاره کرد که او فروش انگور به یک تاجر شراب را ممنوع اعلام کرده بود. این برای آن است که شراب در شریعت حرام است اما تولید و تجارت انگور برای اهداف مشروع، بلامانع است. در این مورد، نکته قابل توجه اینجاست که تمام ارزشهای فیات فعلی برای اهداف غیرقانونی مانند پول‌شویی، کلاهبرداری و تجارت نامشروع مورد استفاده قرار می‌گیرند. اینکه دلار آمریکا در بین تمام ارزشهای دیگر، بیشترین کاربرد را برای پول‌شویی و مقاصد

غیرقانونی دارد، کاملاً روشن است (سلطانی، ۱۳۹۴، ۵۱۲).

دیدگاه دوم: ارز دیجیتال در فقه در اصل جایز است یک قاعده قانونی مشهور توسط فقها ارائه شده است: «الأصل فی المعاملات الإباحه». این به این معنی است در معاملات تجاری، اصل کلی قابل قبول است. به عبارت دیگر، همه چیز جایز است، مگر اینکه ما آن را کاملاً بر خلاف اصول شریعت بدانیم. با توجه به این اصل، ارز دیجیتال در اصل جایز است. به همین ترتیب، در صورت وجود ویژگی‌های زیر، هر چیزی را می‌توان پول در نظر گرفت:

۱، در میان مردم به عنوان یک چیز ارزشمند تلقی شود.

۲، توسط همه یا گروه قابل توجهی از مردم به عنوان وسیله تبادل پذیرفته شود.

۳، وسیله‌ای برای سنجش ارزش باشد.

۴، به عنوان واحد حساب عمل کند.

بنابراین، هر ارز دیجیتال (مانند بیت کوین) که شرایط فوق را داشته باشد، به عنوان پول مقبول است. یکی از مدرسه‌های دینی اسلامی آفریقای جنوبی، دارالعلوم زکریا، در بیانیه اعلام کرد که بیت کوین شرایط مال را دارد و بنابراین تجارت آن جایز است. با این حال، این مدرسه خاطر نشان کرد که ارزهای دیجیتال به عنوان پول واجد شرایط، باید توسط مقامات دولتی مربوطه مورد تأیید قرار گیرد (عبداللهی، ۱۳۷۲، ۹۱۲).

از نظر حوزه قضایی برای ارزهای دیجیتال سه حالت کلی وجود دارد:

الف) حکومت‌های که در آن استفاده از ارزهای دیجیتال صراحتاً ممنوع است. در چنین حوزه قضایی، معامله با ارزهای دیجیتال مجاز نیست.

ب) حکومت‌هایی که در آن تنظیم‌کننده‌ها درباره ارزهای دیجیتال سکوت اختیار کرده‌اند و قانونی یا غیرقانونی بودن آن اعلام نشده است. در این فضاها اغلب تنظیم‌کنندگان به اخطارها و هشدارهای عمومی بسنده می‌کنند.

ج) حکومت‌هایی که در آن تنظیم‌کنندگان ارز دیجیتال را به عنوان یک دارایی و یا یک پول جایگزین پذیرفته‌اند و برای استفاده عموم مردم قوانین را تنظیم می‌کنند.

از دیدگاه شریعت، در دو حوزه قضایی آخر، معامله با بیت کوین و ارزهای دیجیتال دیگر بلامانع است. با این حال، حفاظت از ثروت یکی از اهداف اساسی شریعت است. بنابراین، کاربران ارزهای دیجیتال موظف به مراقب بودن هستند (فرجی، ۱۳۸۹، ۹۱۲).

بازارهای ارز دیجیتال در معرض نوسانات شدید قرار دارند و احتمالاً این وضعیت تا چند سال آینده هم به همین صورت باقی بماند. در بسیاری از حوزه‌های قضایی، وضعیت قانونی ارزهای دیجیتال همچنان نامشخص است که به نوسانات می‌افزاید. بنابراین، هرگونه سرمایه‌گذاری ارزهای دیجیتال (چیزی که اکنون به صورت گسترده انجام می‌شود) توصیه نمی‌شود. همانطور که قبلاً ذکر شد، در نظر گرفتن یک پول یا ارز به عنوان کالا و سرمایه‌گذاری روی آن، با چشم‌اندازهای پولی در تضاد است. در روی دیگر سکه، گسترش و بهره‌مندی از شبکه‌های

ارزهای دیجیتال به عنوان روش پرداخت، در صورت داشتن مزایا بهتر نسبت به سیستم‌های معمولی توصیه می‌گردد

از نظر مالیت، بیت‌کوین مانند اسکناس دارای مالیت اعتباری است و اگرچه در اعتبار و ارزش واقعی آن اختلاف وجود دارد ولی از این جهت که مالیت آن اعتباری است، می‌توانیم در مورد مثلی و یا قیمی بودن این مالیت با اسکناس به یک صورت در نظر بگیریم. شهید صدر با اتخاذ این نظر که اسکناس با پشتوانه قانونی یک مال مثلی است، چنین بیان می‌کند: «پول‌های کاغذی اگرچه مال مثلی است، مثل آن، فقط همان کاغذ نیست، بلکه هر چیزی است که قیمت حقیقی آن را مجسم و بیان می‌کند؛ از این رو، اگر بانک هنگام بازپرداخت سپرده‌ها به سپرده‌گذاران قیمت حقیقی آنچه را دریافت کرده است، بپردازد، مرتکب ربا نشده است. لذا با توجه به مثلی بودن پول‌های اعتباری می‌توان گفت کسی که صاحب مقداری از بیت‌کوین است، صاحب چند عدد در فضای مجازی نیست، کما اینکه وقتی فردی می‌گوید من فلان مقدار بیت‌کوین دارم منظورش این نیست که من صاحب فلان اعداد و معادلات در حافظه رایانه‌ام هستم، بلکه منظورش این است که صاحب قدرت خرید این پول مجازی است و می‌توان مثلی بودن را در مورد آن مورد بررسی قرار داد.

به هر حال طبق متون اسلامی فردی که می‌خواهد وارد انجام معامله با بیت‌کوین شود باید از میزان ریسک و آینده سرمایه‌گذاری مطلع باشد، یعنی وی باید از پتانسیل‌های بیت‌کوین مزایا و معایب آن

باخبر بوده تا ناشناخته، نامشخص و با خطرپذیری بیش از حد به بیت‌کوین روی نیاورد. اما به هر حال باید پذیرفت که تا به حال بیت‌کوین ریسک بیش از حدی داشته و اینکه آیا اطلاع از چنین ریسکی که ریشه در دلایل عقلایی داشته می‌تواند منجر به غرر شود و یا خیر همچنان جای بررسی دارد. در این موضوع باید توجه داشت که نگاه فقه پویا همیشه استفاده از تکنولوژی به نحو احسن و برای خدمت در جهت پیشرفت جوامع اسلامی بوده است. در مورد فناوری بلاک‌چین اگرچه هنوز فقها ورود نکرده‌اند، اما باید گفت تکنولوژی بلاک‌چین مفهومی فراتر از بیت‌کوین است و با تکنولوژی بلاک‌چین می‌توان در راستای بهبود سیستم‌های مالی درون کشور گام‌های مثبتی برداشت. در واقع، ورود فعالانه فقه به این تکنولوژی می‌تواند مسیر را برای ساخت نظام مالی و پولی مورد صلاح کشور که مدنظر اسلام است، فراهم کند. وظیفه رسانه نیز در این مقطع، آگاهی‌بخشی و معرفی کاربردهای تکنولوژی بلاک‌چین برای اقتصاددانان کشور و علمای حوزوی است تا زمینه‌های ورود جدی این افراد به این تکنولوژی فراهم شود.

اگر از نظر موضوع‌شناسی، «بیت‌کوین» مال نباشد، آنگاه معاملات انجام شده با آن از نظر شرعی زیر سؤال می‌رود و معاملات آن باطل است، چون آنچه شرعاً می‌تواند مبادله شود، مال است و وقتی مالی در میان نباشد و بگوییم «بیت‌کوین» مال نیست، نمی‌توان آن را خرید و فروش کرد مثلاً هوا، نور و امثال آن معامله نمی‌شوند. حتی اگر واسطه معامله باشد، چون فرضی و توهمی است، پس مال نیست

و اصالت مخترع بیت کوین هیچگونه اثری در حکم فقهی ندارد.

مسئله ورثه هیچ شبهه فقهی ندارد. وجود ناظران واسط و ارزیاب از نگاه شرع الزامی نیست. امکان و احتمال هک کردن شبکه، مشکل فقهی بر این مورد از پول‌ها وارد نمی‌کند. بیت کوین در قیاس با ارز فیزیکی به معیارهای اسلامی و دینی نزدیک‌تر و هم‌سو است. بیت کوین «پول و مال» است. بیت کوین «مثلی» هست. دیدگاه عرف به ارزشهای بیت کوین «طریقی» است. بیت کوین پول است و پول بودن آن برای آسانی در امر داد و ستد اعتبار شده است و فرقی با دیگر اموال و پول‌ها ندارد.

بیت کوین تضمین صعود و نزول ارزش آن در مطالبات طولانی مانند دین، قرض، مهریه، غصب، سرقت و اتلاف، تفاوتی با دیگر پول‌های بانکی ندارد. زمانی که بیت کوین مالیت و ارزش پیدا کند و تکالیف سه‌گانه پول در ارتباط مالی را به دوش داشته باشد و از نظر عرف و عقلاء مورد استقبال باشد به لحاظ تعلق زکات، کنز، خرید و فروش، وقف به صورت سرمایه در مضاربه و تعلق خمس به بالا بردن ارزش اسمی، حکم فقهی آن با پول‌های فیزیکی تفاوت ندارد. بیت کوین مختص به یک ایالت خاصی نیست و به عنوان پول بین‌المللی به شمار می‌رود، همه مسلمانان و کشورهای اسلامی می‌توانند آن را به شکل پول مشترک در معاملات مورد استفاده قرار دهند و اختلافات جزئی در دیدگاه فقهی ممنوعیت و مشکل برای این امر به وجود نمی‌آورد.

و باز هم از نظر شرعی ایراد دارد و غیرشرعی محسوب می‌شود. اما تعیین موضوعات به دست عرف است نه شرع، بنابراین «بیت کوین» مال است و مال بودن آن را عرف تعیین می‌کند.

۶. نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر بررسی احکام فقهی ارز مجازی (بیت کوین) می‌باشد. دیدگاه فقه در مقابل با موارد مستحدثه مالی از جمله «بیت کوین»، تأییدی است. پول مورد تأیید فقه شیعه به نقدین نیست. مالیت یک ارز رابطه مستقیمی با مطلوبیت آن در میان عرف عقلاء و مردم دارد. در فقه شیعه هیچ قید و مبنایی حاکی بر آنکه مالیت ایجاد شده از مزایای مصرف‌گرایی باشد وجود ندارد. اما ارز مجازی و بیت کوین مالیت دارد.

اهمیت داشتن پشتوانه پول یک امر اقتصادی دیرینه است و رابطه مستقیمی با دستگاه فقه ندارد. مسئله مهم در مالیت، پذیرش مقبولیت عرفی و عمومی آن است. فیزیکی بودن و یا ملموس بودن عوضین از شروط فقهی نیست. بیت کوین اصلاً شبهه اکل مال به باطل در آن راه ندارد. ارز مجازی شبهه ضرر و ضرار بر آن وارد نیست. تهدید رقبا به صداق (ثبت دفتری معاملات) ربط دارد و در استنباط حکم کلی و اصلی تأثیری ندارد و موثر واقع نشده است. دولت همچنان می‌تواند استراتژی پولی و مالی خود را ارائه دهد و تنها ابزار ایجاد ارز که از قضا اکثر مخالف مصلحت عامه است را از بین می‌برد. زمینه اثبات تضمین کار، قمار نیست. هویت

۷. سهم نویسندگان

کلیه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در این پژوهش هیچگونه تضاد منافی وجود ندارد.

منابع

- ابن منظور، محمد، لسان العرب، چاپ سوم، بیروت، دارالصادر، ۱۴۱۴.
- انصاری، مرتضی، کتاب المکاسب، قم، انتشارات کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری، ۱۴۱۵.
- بهجت، محمد، وسیله النجاه، چاپ دوم، قم، شفق، ۱۴۲۳.
- پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، چاپ دوم، تهران، جاویدان، ۱۳۶۲.
- جعفری لنگرودی، محمدباقر، ترمینولوژی حقوق، چاپ اول، تهران، ابن سینا، ۱۳۴۶.
- جلیلی کامجو، سید پرویز، یکسان سازی یا افزایش نرخ ارز؟ روزنامه دنیای اقتصاد، اسفند ماه ۱۳۹۱.
- حسینی مقدم، سید حسن، فرزین فر، به آرا، «تحلیل وضعیت زنجیره های بلوکی و معاملات ارزهای دیجیتال از منظر حقوق ایران و فقه امامیه»، پژوهش نامه ی حقوق فارس، سال دوم، شماره ی پنجم، ۱۳۹۸.
- خردمند، محسن، «بررسی و استخراج و مبادله ی رمزارزها با تمرکز بر شبکه ی بیت کوین»، فصلنامه ی معرفت اقتصاد اسلامی، سال دهم، شماره ی دوم، ۱۳۹۸.
- خمینی، روح الله، ۱۴۲۱، کتاب البیع، تهران، موسسه ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- خورسندی کوچصفهانی، زهرا، چیتسازیان، مرتضی، «واکاوی ارزشهای دیجیتال از منظر فقه و حقوق»، فصلنامه مطالعات میان رشته ای فقه، دوره اول، شماره دوم، ۱۴۰۰.
- روشن، محمد، «بررسی وضعیت فقهی و حقوقی بیت کوین»، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، دوره بیست و دوم، شماره هشتاد و هفت، ۱۳۹۸.
- روشن، محمد، مظفری، مصطفی، میرزایی، هانیه، «بررسی وضعیت فقهی و حقوقی بیت کوین»، مجله تحقیقات حقوقی، دوره بیست و دوم، شماره هشتاد و هفت، ۱۳۹۸.
- ساکی، محمدرضا، حقوق جزای عمومی، چاپ دوم، تهران، جنگل، ۱۳۸۸.
- سبحانی، حسن، قائمی نیا، علی اصغر، «تاملی در منشا ارزش بیت کوین از منظر اعتباریات علامه طباطبایی (ره)»، پژوهش نامه اقتصادی، دوره هجدهم، شماره هفتاد، ۱۳۹۷.
- سلطانی، محمد، «ماهیت حقوقی پرداخت الکترونیک»، پژوهش نامه حقوق اسلامی، دوره شانزدهم، شماره یک، ۱۳۹۴.
- سیاه بیدی کرمانشاهی، سعید، کناری زاده، حمیدرضا، «بررسی اجمالی مقررات ارز دیجیتال و پیامدهای قانونی آن». تمدن حقوقی (دوفصلنامه)، دوره اول، شماره یکم، ۱۳۹۷.
- طباطبایی، سیدمحسن، منهج الصالحین، چاپ اول، بیروت، دارالتعارف للمطبوعات، ۱۴۱۰.

- عبداللهی، محمود، مبانی فقهی اقتصاد اسلامی، قم، نشر بوستان کتاب، ۱۳۷۲.
- عیوضلو، حسین، موسویان، سیدعباس، رضایی صدرآبادی، محسن، نوری، جواد، «تحلیل فقهی-اقتصادی اسخراج ارزهای مجازی در نظام اقتصادی اسلام»، معرفت اقتصاد اسلامی، سال یازدهم، شماره یک، ۱۳۹۸.
- فرجی، یوسف، پول، ارز و بانکداری، نشر شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۸۹.
- فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحيط، جلد سوم، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۵.
- محقق داماد، سید مصطفی، قواعد فقه، چاپ دوازدهم، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۴۰۶.
- مطهری، مرتضی، نظری بر نظام اقتصادی اسلام، تهران، نشر صدرا، ۱۳۷۸.
- موسوی بجنوردی، کاظم، دائرة المعارف بزرگ اسلامی، چاپ اول، تهران، مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۷۳.
- میرزاخانی، رضا، سعدی، حسین علی، «بیت کوین و ماهیت مالی-فقهی پول مجازی»، جستارهای اقتصادی، دوره پانزدهم، شماره سی، ۱۳۹۷.
- نائینی، میرزا محمدحسین، منیه الطالب فی الحاشیه المکاسب، جلد اول، تهران، مکتبه محمدیه، ۱۳۷۳.
- نائینی، میرزا محمدحسین، المکاسب و البیع، جلد دوم، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳.
- نوابپور، علیرضا، تحلیل فقهی کارکردهای پولهای رمزنگاری شده، دانشگاه امام صادق، تهران، ۱۳۹۷.
- یوسفی، احمدعلی، ماهیت پول و راهبردهای فقهی و اقتصادی آن، نشر پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۷۷.
- یوسفی، احمدعلی، نوابپور، علیرضا، طالبی، محمد، «تحلیل فقهی کارکردهای پولهای رمزنگاری شده (مورد مطالعه بیت کوین)». اقتصاد اسلامی، دوره هجدهم، شماره هفتاد و دو، ۱۳۹۷.

منابع لاتین

- Bier, Jonathan, The Block Size War: The Battle Over Who Controls Bitcoin's Protocol Rules. London: Jonathan Bier Publisher, 2021.
- Chuen, D. L. K, Handbook of digital currency: Bitcoin, innovation, financial instruments, and big data: Academic Press, 2015.
- Schar, Fabian, Berentsen, Aleksander, Bitcoin, Blockchain, and Cryptoassets: A Comprehensive Introduction. Washington: The MIT Press, 2020.

A Study of the Jurisprudential Rules of Virtual Currency: A Case Study of Bitcoin

Sakineh Azari¹, Ruhollah Afzali Goroooh^{2*}, Meysam Tarom³

1. PhD Student, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Jiroft Branch, Islamic Azad University, Jiroft, Iran.

2. Assistant Professor Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Jiroft Branch, Islamic Azad University, Jiroft, Iran.

3. Assistant Professor Department of Theology and Islamic Studies, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 101-123

Article history:

Received: 25 Jul 2021

Edition: 6 Oct 2021

Accepted: 8 Dec 2021

Published online: 25 Dec 2021

Keywords:

Jurisprudential Rulings,
Cryptocurrency, Bitcoin, Virtual
Currency, Legitimacy, Illegitimacy

Corresponding Author:

Ruhollah Afzali Goroooh

Address:

Department of Jurisprudence and
Fundamentals of Islamic Law, Jiroft
Branch, Islamic Azad University,
Jiroft, Iran.

Orchid Code:

0000-0001-6895-7173

Tel:

09132982955

Email:

afzaligoroooh@yahoo.com

ABSTRACT

Background and Aim: Bitcoin (virtual currency) is cryptocurrency that is used only through cyberspace. In the present study, the jurisprudential dimensions of issue have been explained by two approaches of individual and governmental jurisprudence, as well as at two levels of transaction and extraction. In addition, using the research method of multi-stage ijtehad and the opinion of Islamic financial experts and great authorities of imitation, the conditions of the license to use cryptocurrencies have been calculated.

Materials and Methods: This research is of theoretical type and the research method is descriptive-analytical and the method of data collection is library and has been done by referring to documents, books and articles.

Ethical considerations: In order to organize this research, while observing the authenticity of the texts, honesty and fidelity have been observed.

Results: The findings of the present study show that there is disagreement among jurists about the legitimacy of this money. Some jurists consider its illegitimacy and the most important reasons for jurists to reject the legitimacy of Bitcoin is the ambiguity of this currency, the uncertainty of its origin and destination, its high risk and its foreignness. But some other jurists and economists believe in the legitimacy of virtual currency and give reasons for its legitimacy.

Conclusion: The view of jurisprudence is affirmative in the face of emerging financial issues such as bitcoin. Money approved by Shiite jurisprudence is not confined to cash. The tax of a currency has a direct relationship with its desirability among the common sense and the people. In Shiite jurisprudence, there is no evidence that the tax created is a benefit of consumerism, and virtual currency and bitcoin are taxed.

Cite this article as:

Azari S, Afzali Goroooh R, Tarom M. A Study of the Jurisprudential Rules of Virtual Currency: A Case Study of Bitcoin. *Economic Jurisprudence Studies*. 2021; 3(4): 101-123.